

ефективності спільних виховних впливів на дітей;

– систематичне впровадження етнопедагогіки у навчально-виховному процесі школи;

– широке використання усіх доцільних етнопедагогічних засобів як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Отже, врахування даних умов та особливостей створення етнопростору в сучасній українській школі дозволить глибше інтегрувати народну педагогіку у зміст освіти, адже українське народознавство має стати підґрунтям для формування у дітей патріотичних почуттів та прищеплення загальнолюдських цінностей.

Література

1. Бровчак Л. С. Педагогічні умови формування організаторських здібностей майбутніх учителів /Л. С. Бровчак // Інноваційні технології в сучасній професійній освіті : науково-практична міжвузівська конференція молодих учених і студентів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 36 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – С. 182-189.
2. Бровчак Л. С. Складові організаторських здібностей майбутнього вчителя / Л. С. Бровчак// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 38/ Редкол.: В. І. Шахов та ін. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2012. – С.134-138.
3. М.В. Лисенко у спогадах сучасників / Упоряд. О. Лисенка; ред. та комент. Р. Пилипчука. – Київ: Музична Україна, 1968. – С.459.
4. Лисенко М.В. Листи / Упоряд та прим. О.Лисенка. Вступ ст. М.Рильського. Заг. ред. Л.Кауфмана. — К., 1964. — С.291.
5. Костюк О.Г. М.В. Лисенко про суспільно-виховні функції музики // Микола Лисенко — борець за народність і реалізм у мистецтві. — К., 1965. — С.17.

УДК 37.036:78.07(092)(477)

Ю. Кордонець,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

J.Kordonets

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ ВЕРХОВИНЦЯ У ФОРМУВАННІ МУЗИЧНОГО ДОСВІДУ ДІТЕЙ

USE OF THE THEORETICAL AND PRACTICAL HERITAGE OF VASYL VERHOVYINETS IN THE FORMATION OF CHILDREN'S MUSICAL EXPERIENCE

Анотація. У статті порушена проблема впровадження елементів системи музичного виховання Василя Верховинця в навчально-виховний процес початкової школи, та визначаються можливості національного ігрового пісенно-танцювального фольклору як засобу розвитку естетичної активності учнів молодшого шкільного віку.

Abstract. The article pays attention to the introduction of elements of the system of musical education by Vasiliy Verkhovintsa in the study-upbringing process of primary school and defines the possibilities of national playing song-dancing folk-lore as means of development of aesthetic activity of students of midchildhood age.

Ключові слова: естетичне виховання, український дитячий фольклор, В. Верховинець, музична гра, «Весняночка»

Key words: aesthetic education, Ukrainian children's folklore, V. Verkhovintsa, musical game, «Vesnianochka»

Постановка проблеми. В епоху духовного відродження України пріоритетна роль належить розвитку національної системи освіти і виховання, яка має забезпечити вихід молоді незалежної держави на світовий рівень. Невід'ємною складовою частиною національного виховання є музично-пісенна спадщина українського народу, його традиції, звичаї та обряди.

Елементарними основами музичної освіти у цивілізованому суспільстві володіють усі без винятку його члени. Отже, найперше завдання часу полягає в тому, щоб підібрати такі форми та методи роботи, які були б доступні і зрозумілі в музичному навчанні.

Сучасний погляд на художньо-естетичне виховання дитини передбачає єдність формування

естетичного ставлення до світу й художнього розвитку засобами різних видів мистецтва в творчій діяльності.

Аналіз останніх наукових публікацій. Розгляду проблем музично-естетичного виховання, впливу музичного мистецтва на розвиток духовного світу особистості присвячена значна кількість праць в різних галузях - в педагогіці, естетиці, музикознавстві. Серед авторів, що аналізують питання музично-естетичного виховання в плані теоретико-методологічного обґрунтування взаємозв'язку музично-естетичного розвитку з загально-естетичним та загальнокультурним, назовемо А. Сохора, Г. Головинського, В. Матоніса, Р. Тельчарову, М. Князеву, О. Лобанову, Е. Бодіну. В науковій літературі ставиться питання про необхідність удосконалення і посилення організованого музичного впливу на особистість школяра.

Спадщину В.М.Верховинця досліджували такі науковці сучасності, як М. Боровик, Я.Верховинець, А.Гуменюк, Г.Дзюба, Науковий вісник Ужгородського національного університету Н.Дем'янюк, М.Загайкевич, М.Лещенко, О.Трипільський, М.Фісун. Зокрема Н.Дем'янюк відзначає, що органічне поєднання в особі Василя Миколайовича блискучого таланту педагога, хореографа, музикознавця, етнографа, хормейстера, композитора, актора та співака зумовило використання ним широкого спектру засобів формування національної культури молоді в науково-теоретичній і практичній педагогічній та мистецькій діяльності. [5].

Мета статті: обґрунтувати методику, що базується на музично-ритмічних вправах та теоретично-практичній спадщини Василя Верховинця, яка забезпечить ефективність розвитку ритмічного чуття молодших школярів в процесі вокально-хорового співу.

Виклад основного матеріалу. Українська народна музика впливає на формування емоційної та інтелектуальної сфер, естетичних смаків, духовний світ, становлення інтересів та ранній розумовий розвиток дитини. Справді, український дитячий музичний фольклор є підґрунтям для природного загального музично-естетичного розвитку й становлення музичної культури школярів, комплексного формування й поступового прояву спеціальних музичних здібностей (музичного слуху, ладового чуття, відчуття музичного ритму, музичної пам'яті), відтворення їх у дитячій музичній творчості [1, с. 8].

«Варто наголосити, що вся українська народна творчість для дітей, по своїй суті, ігрова, тому коли йдеться про «дитячий музичний фольклор», майже завжди розуміється «дитячий музично-ігровий фольклор». – зазначає науковець М. В. Вацьо – А гра для дитини – це її життя. Питання дослідження, збереження та популяризації українського народного фольклору в сучасних умовах набуває особливого значення. Це пов'язано насамперед з могутнім духовно-творчим потенціалом української традиційної культури, яка є головним чинником морально-естетичного самооздоровлення й відродження національної самосвідомості, духовності народу, проявом ментальності, стає підґрунтям розвитку професійного мистецтва» [1, с. 8].

Пізнавально-творчі можливості учнів розвиваються у спілкуванні з музикою, в процесі цілеспрямованого аналізу музичних творів. Адже тільки власна діяльність є запорукою глибоких переживань, естетичної насолоди, високих художніх смаків.

«Справжнє, пережите і продумане сприймання - основа всіх форм залучення до музики, бо при цьому активізується внутрішній, духовний світ учнів, їх почуття, думки, - писав Д. Кабалецький. - Поза сприйманням музика як мистецтво взагалі не існує. Марно говорити про будь-який вплив музики на духовний світ дітей, якщо вони не навчилися відчувати музику як змістовне мистецтво, яке несе в собі почуття і думки людини, життєві ідеї й образи» [6, с. 52].

У чому ж полягають суттєві риси методики естетичного виховання В.Верховинця? Виходячи з концепції про всебічний розвиток здібностей дитини, педагог реалізує, виховний процес шляхом проведення рухливих музичних ігор. «Гра є наймиліша хвилина котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та індивідуальних здібностей», - писав композитор у першому виданні свого посібника «Весняночка»[6, с. 53].

Особливо педагогічно цінними В.Верховинець вважав музичні ігри,що супроводжувались піснюю. «Хай малеча,- зазначав він, - бавиться, співаючи» і хай співає, граючись», На думку педагога, естетично ідеальною є така система виховання, в якій творчий розвиток учнів здійснюється на основі гуманістичної традиції. Доцільність використаная з цією метою саме музичних ігор вчений пояснював психолого-фізіологічною природою дитини (бажання рухатись, співати, самореалізуватись у грі), а також етнічними особливостями українського народу, зокрема його музикальністю.

Характерною рисою музичних ігор В. Верховинця є надзвичайна різнобічність їх естетичного впливу на дітей. Кожна гра - це функціональний синтез поетичного (слова пісні), музичного (мелодії), драматичного і хореографічного (інсценізація пісенного матеріалу за допомогою пантомімічних і танцювальних рухів) та образотворчого (костюми казкових персонажів, декорації) мистецтв[3, с. 82].

В. Верховинець розробив також алгоритм підготовки і проведення музичних ігор.

Етап підготовки включає:

- утворення кола чи рядочка;
- розучування пісні;
- призначення дійових осіб;
- ознайомлення з грою;
- вивчення танцювальних рухів[6, с. 52].

Естетичне виховання молоді є на сьогодні одним з актуальних завдань педагогічної науки.

Проблема естетичного виховання в естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована в спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти – Е. Водозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Є. Тихеєвої, К. Ушинського. Філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в наукових працях Ю.Борева, І.Гончарова, М.Киященка, В.Ядова. Таким чином, більшість дослідників вважають, що система естетичного виховання пов'язана із формуванням естетичних і духовних потреб та інтересів особистості, що розвивається. Соціум, природа, література, образотворче мистецтво, музика, кіномистецтво, театр – ось ті чинники, які активно впливають на формування особистості молодших школярів [1, с. 12].

Ефективність формування музичного сприймання значною мірою пов'язане із формуванням досвіду у школярів і визначається якістю педагогічного керування цим процесом, яка має спрямовуватись на забезпечення єдності змістовної і процесуальної сторін музичного виховання, міжпредметних зв'язків і взаємодії різних видів мистецтва, у одному випадку синтез пісні, гри та хореографії, а також колективної та індивідуальної форм музичного навчання і спілкування.

За допомогою народного фольклору та авторських творів Василя Верховинця можливим і реальним є формування музичного досвіду у молодших школярів початкової школи. Візьмемо ще деякі факти з теоретично-практичної спадщини автора «Весняночки».

Василь Миколайович зазначав, що «не доцільно було б відокремлювати теоретичні відомості від пісенного матеріалу. І всі моменти елементарної теорії музики (а пізніше навіть і гармонії) вивчати на прикладах народного фольклору, зокрема пісень і фіксувати піснями у дитячій творчості»[3, с. 82].

Коли захочемо пояснити, наприклад, інтервал пріма, то найкраще підшукати таку пісню, де той інтервал найчастіше повторюється. Візьмемо пісню-гру «Подоляночка» з «Весняночки» В. Верховинця (слова і музика пісні народні). Тут протягом першого і четвертого тактів пріма повторюється 4 рази. Отже, коли діти усвідомлять, що всі 4 склади: «Десь тут бу-ла...» треба співати одним звуком та на одній висоті, ніде його не підвищувати і не понижувати, тоді тільки можна буде пояснити, що таке віддалення одного тону від другого - це віддалення перше, тобто інтервал пріма.

Коли керівник уважно співатиме, то діти легко відчують, де той чи інший тон повторюється 2-3 рази і ясно усвідомлять, що таке інтервал пріма.

У такий спосіб можна ознайомити дітей з іншими інтервалами та з усією музичною грамотою, особливо з такими елементарними теоретичними відомостями, які треба подати згідно навчальної програми «Музика» для початкової школи і відповідно сприяти формуванню музичного досвіду молодших школярів.

Педагогічне керування вчителем процесу формування музичного досвіду у дітей виступає як складна система, в якій домінує фактор зв'язку і взаємодії - прямої чи опосередкованої, безперервної чи поетапної, постійної чи змінної, але глибоко діалектичної взаємодії, зв'язків і відношень між окремими елементами системи. Кожен елемент цієї системи є відносно самостійним фактором формування музичного досвіду. Найменша деформація в стані хоча б одного елемента приводить до безпосередніх або опосередкованих змін інших, накладає свій відбиток на кінцевий результат.

Особлива ефективність впливу ігор на формування музичного досвіду учнів полягає в тому, що в дітей під час гри активізується різні, суттєві переживання. Дитина «не просто виховується, а розвивається у найзначущому для неї напрямі.»[4, с. 118] Тому виховання музичними іграми має найточніше, найдоцільніше спрямування на розвиток духовного світу кожного школяра. Воно «не є ізольованим процесом, а пов'язується із загальним розвитком учня і здійснюється у контексті становлення цілісної особистості.»[4, с. 118]

Формування музичного досвіду відбувається і під час слухання музики. Дитина завжди і постійно чує різну музику: одноголосі пісні, хори, інструментальні твори - сольні чи оркестрові. Але таке безсистемне слухання музики - ще не шлях до розвитку музичних здібностей та певного досвіду.

Справжнє ж слухання музики іде іншим шляхом і починається ще з першого року навчання у школі. Воно починається з вивчення й слухання такого музичного матеріалу, який повинен відповідати віковій дитини та бути близьким до її рухливої природи.

Найпевнішою допомогою в цьому може бути музичний інструмент або ж зразкове виконання

пісень самим педагогом. А вибір пісні - найрізноманітніший. Особливо корисними для дитячого віку, що зазначалось не раз, є пісні з репертуарного збірника «Весняночка».

Зазначимо, що у процесі слухання і сприймання музики включається досвід безпосередніх переживань і роздумів учнів, який формується під впливом музичних ігор і хорового співу, а також художній досвід, пов'язаний з виконанням музики до них. Це дає змогу розглядати музичне сприймання як основу засвоєння школярами втіленого в музичному мистецтві досвіду емоційно-естетичного ставлення до дійсності.

Особливість сприймання музики полягає в тому, щоб у поєднанні звуків різної висоти, тривалості, сили, тембру відчуті красу звучання, виразність, почути цілісні художні образи, що викликають у слухача певні настрої, почуття і думки. Особливо, якщо вони побудовані на національній основі,- матеріалі народної пісні.

Знання учителем природи музичної асоціативності дає можливість ефективніше формувати музичне сприймання учнів, а відповідно і певний музичний досвід. Науковець Н. О. Ветлугіна зазначає, що «розвиток музичної сприйнятливості не є наслідком вікового становлення дитини, а результатом цілеспрямованого виховання, підпорядкованого на різних вікових етапах загальними законамирностями.»[4, с. 118]

Отже, слухання і сприймання дитиною музичних образів гри належить розглядати не як елементарний рівень, а як особливу сферу дитячої життєдіяльності, яка формує її музичний досвід.

Завдяки своїм авторським творам та фольклорному матеріалу, які поєднані з музичними іграми, Верховинець-педагог вчить молодших школярів ритмізації музичних ігор, відповідно формуючи у них певний музичний досвід.

Взагалі, потяг до тактування, розмахування однією або двома руками, пристукування ногами, плескання в долоні помічається серед дітей завжди, коли вчитель музики, вивчаючи пісні, допомагає собі диригуванням для підтримки ритму. Отаке дитяче тактування також є гра, і нею захоплюється мало не вся малеча.

Щоб привести це, на перший погляд, безладне «тактування» до певного порядку, керівник може викликати декого до себе, або на середину і дозволити йому одному тактувати всім дитячим гуртом. Це й буде перший урок з диригування, перший досвід у цьому напрямку, і до цього найохочіше будуть приставати всі інші діти.

«Наступні кроки диригування, - вказує Василь Миколайович, - це зауваження щодо постави, краси і пластики рухів, зміни темпів та охоплення поглядом дитячого колективу.»[4, с. 119] Проте усього цього можна добитись тільки тоді, коли вчитель музики має у своєму розпорядженні легкий, доступний репертуар, такий як зібраний у «Весняночці».

Слід враховувати, що молодший шкільний вік багатий на приховані можливості розвитку, які для формування музичного досвіду, важливо своєчасно помітити і підтримати. Недопустимо вважати молодих школярів менш розвиненими, ніж вони є насправді, як і перебільшувати їхні здібності. Вдумливе ставлення до вікових особливостей, фізичного і психічного розвитку дітей дасть учителеві можливість цілеспрямовано, без шкоди для вихованців здійснювати їхнє музичне навчання і розвиток.

Великий вплив на загальний музичний розвиток дитини та на формування певного музичного досвіду мають музичні екскурсії. Василь Верховинець пов'язує такі екскурсії з народним фольклором та своїми авторськими творами.

Музичні екскурсії можна влаштувати, по-перше, до концертних залів чи театрів, де можна почути таку музику, яка не виконується в школі, а саме: оперну та симфонічну, а також послухати концерти ансамблів, солістів та ін.

По-друге, слід ознайомитись з виготовленням музичних інструментів, а при тій нагоді - з історією їх розвитку, що залежала від побутових та соціально-економічних умов, у яких розвивалося музичне мистецтво.

По-третє, варто організувати екскурсії до найближчих сіл, де можна почути і записати цінний пісенний матеріал та зразки народного фольклору, якими так славиться наше українське село.

Звідси випливає, що завдання педагога-музиканта дуже широкі. Він мусить бути не тільки музично освіченою людиною, але й освіченим педагогом, який, користуючись різними формами музичного виховання, навчає молоде українське покоління сприймати і відтворювати музичні цінності. Зазначимо, що це відіграє неабияку роль у формуванні музичного досвіду молодших школярів.

З метою залучення молодших школярів до музичного мистецтва необхідно привернути їх увагу до народного музичного фольклору. Безпосередньо до фольклору звертався і Верховинець. Педагогічний досвід підказував йому, що використання в іграх пісень із народними словами чи мелодією стануть легкодоступними, зрозумілими і цікавими для дітей. Особливо в піснях-іграх

пов'язаних з порами року.

В основі сприймання творів мистецтва лежать безпосередній емоційний відгук, відчуття і переживання, що виражаються в інтуїтивній оцінці - «подобається» чи «не подобається». Такі «емоційні оцінки, ще нетверді судження про музику постійно виникають у молодих школярів, для яких цілком природним є прагнення висловити своє ставлення до прекрасного.»[4, с. 119]

Треба пам'ятати про синтез мистецтв, це поєднання гри з піснею та хореографією. Для прикладу візьмемо гру - веснянку «Мак». Метою даної гри є ознайомлення дітей з українським фольклором та сценічним варіантом даної гри, навчання танцювальних рухів, надання можливості дітям під керівництвом вчителя скласти танок. Дана гра, а також багато інших із даної збірки («Шум», «Кривий танок», «Перепілка», «Плету віночок», «Дружба» та інші) заставляють дітей вже не просто думати про слова пісні чи рухи гри, тут вже присутнє чітке ритмічне виконання елементів хореографії, відповідно виховується певний музичний досвід руху, співу, театрального перевтілення.

Висновки дослідження. Таким чином, одним з шляхів досягнення розвитку музичного досвіду школярів є використання комплексного впливу певних видів мистецтв (за В. Верховинцем - гра, пісня, хореографія, театралізація, драматургія) на музичне сприймання школярів. Між усіма даними видами мистецтва у автора «Весняночки» існує тісний взаємозв'язок, оскільки вони народжуються з єдиного джерела - фольклору, або ж авторських творів Василя Миколайовича. Завдяки особливостям синтезу даних видів мистецтв та особливостям їхнього впливу досягається формування музичного досвіду молодших школярів.

Перспективи подальших розробок. Значимість педагогічних ідей і досвіду В. Верховинця підтверджується їх актуальністю і впровадженням у сучасну практику виховання. Розроблена й обґрунтована В. Верховинцем методика теорія і практика рухливої музичної гри, театралізованої пісні потребує подальших розробок використання в навчально-виховному процесі в загальноосвітніх школах.

Література

1. Вацьо М. В. Український дитячий музичний фольклор у художньому розвитку молодших школярів: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів, напряму підготовки «Початкова освіта». / М. В. Вацьо. – Вінниця, 2015. – 120 с.
2. Вацьо М.В. Організація вокально-хорової роботи з учнями початкових класів: Метод. рек. для студ. ф-ту підготовки вчителів почат. (спец. «Початкове навчання» 7.010104) / М.В. Вацьо, Н.Л. Тодосієнко. - Вінниця, 2001. - 54 с.
3. Верховинець Я. Василь Верховинець - етнограф/ Я. Верховинець //Народна творчість та етнографія. - 2008. - № 5 (вересень-жовтень). – С. 82
4. Верховинець Я. Верховинця степова криниця/ Я. Верховинець //Народна творчість та етнографія. - 2006. - № 5. - С.118-122
6. Дем'янюк Н.Ю. Педагог, учений і митець Василь Миколайович Верховинець: Науково-практичні матеріали / Н.Ю.Дем'янюк //Полтавський державний педагогічний інститут ім. В.Г.Короленка, 1997. □ 24с
7. Рогаль В. Г. Використання спадщини В.М. Верховинця в початковій школі / В. Рогаль, Н. Марчишина // ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Початкове навчання. - Вінниця, 2006. - Вип. 4. - С. 52-54.

УДК 787.61

М. Колісник,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету,
імені Михайла Коцюбинського

M. Kolisnik
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University

РОЗВИТОК ГІТАРНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

THE DEVELOPMENT OF GUITAR ART IN UKRAINE IN THE LATE XIX AND EARLY XXI CENTURIES

Анатація. У статті простежено динаміку розвитку гітарного мистецтва в українській музичній культурі. Здійснено аналіз особливостей формування репертуару гітаристів. Розглянуто